

Кочукова Н.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811.161.2:[81'38:81'373.7]

**НАТЯК ЯК ОДИН ІЗ ПРИЙОМІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СТІЙКИХ СЛОВОСПОЛУК**

(на матеріалі української преси)

У статті з'ясовано сутність натяку як продуктивного прийому структурно-семантичної трансформації стійких сполучень слів у мові українських мас-медіа. Проаналізовано основні типи натяку, стилістичні функції перетворених власне фразеологізмів, прислів'їв, приказок та крилатих висловів. Визначено їхній емоційно-експресивний потенціал.

Ключові слова: стійке сполучення слів, структурно-семантична трансформація, натяк, емоційно-експресивний потенціал, стилістична функція.

Кочукова Н.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

**НАМЕК КАК ОДИН ИЗ ПРИЕМОВ ТРАНСФОРМАЦИИ
УСТОЙЧИВЫХ СЛОВСОЧЕТАНИЙ**

(на материале украинской прессы)

В статье определена сущность намека как продуктивного приема структурно-семантической трансформации устойчивых словосочетаний в языке украинских масс-медиа. Проанализированы основные типы намека, стилистические функции модифицированных фразеологизмов, пословиц, поговорок, крылатых выражений. Определен их эмоционально-экспрессивный потенциал.

Ключевые слова: устойчивое сочетание слов, структурно-семантическая трансформация, намек, эмоционально-экспрессивный потенциал, стилистическая функция.

Kochukova N.

– Candidate of Science (Philology), senior lecturer of the department of Ukrainian Language and Literature of Donbass State Teachers' Training University

**THE ALLUSION AS ONE OF THE DEVICE OF TRANSFORMATION
OF STABLE COMBINATIONS OF WORDS**

(based on Ukrainian press)

The essence of allusion as a productive device of structural and semantic transformation of stable combinations of words in the language of Ukrainian mass media is studied in the article. The basic types of allusion, stylistic features of converted phraseologisms, proverbs, and popular sayings are analyzed. Their emotional and expressive potential is also considered.

Key words: *set-expression, structural-semantic transformations, suggestion, emotional-expressive potentiality, stylistic function.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У мові сучасних українських мас-медіа в останнє десятиліття помітно активізувалася тенденція до оновлення компонентного складу стійких сполучень слів і висловів, яка досягається трансформаціями (І. С. Гнатюк, О. І. Андрейченко, А. М. Григораш, Л. Б. Давиденко, О. Г. Важеніна, М. М. Гавриш, А. І. Мамалига, Т. П. Свердан тощо). Дослідники виявляють постійну динаміку зміни значення й структури фразеологізмів, покликану прагненням до виразності. Авторська трансформація стійких одиниць завжди зумовлена певними стилістичними настановами й завданнями.

Сама природа фразеологізмів, насичених яскравою образністю, стильовим забарвленням, створює передумови для їх використання в експресивному, насамперед художньому й публіцистичному, тексті. Здібності автора мас-медійного дискурсу полягають у вмінні відібрати потрібний матеріал, творчо опрацювати й використати експресію з готового національного джерела й ввести його в текст. Унаслідок цього з'являються нові художні образи, жартівливі вислови, каламбури.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в тому, аби, проаналізувавши обстежений матеріал, з'ясувати сутність натяку як продуктивного прийому структурно-семантичної трансформації стійких сполучень слів у мові українських мас-медіа, виявити основні типи натяку та схарактеризувати стилістичні функції перетворених висловів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Серед поширених прийомів фразеологічної структурно-семантичної трансформації ми виділяємо натяк [2, с. 39]. Сутність натяку полягає у вживанні компонента чи компонентів традиційного стійкого сполучення слів поза ним, унаслідок чого цей компонент чи ці компоненти набувають фразеологічно зумовленого значення. У контексті вони передають лише ідею стійкого сполучення слів, його внутрішню форму, незважаючи на значне порушення його граматичного складу. На думку деяких дослідників, «фразеологічного звороту як цілісної мовної одиниці тут, власне, вже немає, проте для правильного розуміння контексту й сприйняття його естетичних якостей потрібно знати й мати на увазі фразеологізм як такий, тобто в тому вигляді, у якому його вжито в мовній системі» [4, с. 143]. Натякові видозміни потребують глибокого

проникнення в зміст якогось мікроконтексту. А. Ю. Пономаренко зазначає, що «оказіонально змінена ФО в спеціально організованому контексті викликає у свідомості читача асоціативний зв'язок з узуальним фразеологізмом» [3, с. 14].

Такого перетворення зазнають переважно відомі прислів'я та приказки, тому що вони різномірні за структурною організацією та дуже об'ємні за змістом, що надає змогу журналістам використовувати лише деякі їхні елементи для донесення певної інформації читачам. У проаналізованих текстах зафіксовано такі типи натяку:

1) вживання компонента традиційного народного вислову. Напр.: «*Втомленість приватизацією відчувають сьогодні навіть ті пересічні громадяни, котрі ніколи в житті не тримали і, певно, вже не триматимуть у руках синиці, дорожчої за свої дуже далекі від євростандартів помешкання, але надійніше «приручити» ту птаху не поспішають...*» (Україна молода), пор.: *Краще синиця в руках (кулаці, жмені), ніж журавель у небі*; заголовок статті «*Мільярдні прибутки чи шлях до суми?*» (Голос України), пор.: *Від суми й тюрми не зарікайся*;

2) використання деяких компонентів відомого виразу або однорідних з ними. Напр.: «*Назад вороття, мабуть, вже не буде, – підсумовує чоловік Олени Юхимівни Петро Іванович*» (Сільські вісті), пор.: *Є каяття, та нема вороття*; заголовок статті «*Яблуко*» продовжує справу «*яблуні*» (Україна молода) і далі: «*Арабська щоденна газета «Амарк Аль-Авсат», яка видається в Лондоні, позавчора повідомила, що керівництво терористичною організацією «Аль-Каїда» перейшло від Осами Бен Ладена до його сина Саада Осами Бен Ладена*» (Україна молода), пор.: *Яблуко від яблуні недалеко падає*; «*Не хотілося б виглядати отим болотним куликом, але, здається, моя Луганщина тут перевищила всі рекорди за кількістю вихлюпнутого на екрани бруду*» (Україна молода), пор.: *Кожен кулик своє болото хвалить*; «*Поліно у власному оці, або театром по президентові*» (Слово Просвіти), пор. традиційне: *У чужому оці за скалку бачити, а в своєму колоди не помічати*.

3) використання всіх компонентів прислів'я, але за зразком вільного слововживання. Напр.: «*Як би не натякали злі язики, що опала Замковенка – це наслідок його рішення звільнити Юлію Тимошенко, сам экс-суддя, напевно, уже переконався у справедливості відомого прислів'я про суму і тюрму, від яких народна мудрість рекомендує не зарікатися*» (Україна і світ сьогодні), пор.: *Від суми й тюрми не зарікайся*; «*Є надія на взаємопорозуміння. Хочеться, щоб вона не померла ні першою, ні*

останньою, бо то надія на життя» (Молодь України), пор.: *Надія помирає останньою; «Чи стала б відомою бочка з медом, якби не ложка дьогтю в ній?!»* (Перець), пор.: *Ложка дьогтю в бочці меду.*

Наведені приклади засвідчують, що формально перед нами – незв'язані конструкції, але натяк на відомий вислів спостерігаємо в кожному конкретному випадку.

Яскравий стилістичний ефект маємо тоді, коли в тексті вжито традиційний вираз у повній формі, а далі автор натякає на один із його компонентів: *«Позичальник без штанів ходить»*, *застерігали завбачливі предки. Якби ж вони могли ще й завбачити, що без цього самого предмету ми зібралися у Європу, рівними серед рівних»* (Сільські вісті).

Іноді фразеологічні натяки виконують розважальну функцію, виступаючи в публіцистичних текстах засобом гумору. Гумористичний ефект посилюється, якщо слово-натяк є стилістичним синонімом відомого українського слова. Напр.: *«Наша «діжечка» наповнена аж ніяк не салом»* (Вечірній Київ), пор. традиційне: *Ложка дьогтю в бочці меду.*

У мові сучасної преси журналісти рідше використовують натяк на власне фразеологізми. Їхня функціональна обмеженість зумовлена структурними особливостями: більшість фразеологізмів організовані за типом словосполучень. Найчастіше такого перетворення зазнають дієслівні фразеологізми, унаслідок чого дія переходить на іменні компоненти, що використовуються як натяки на ці фразеологізми, пор.: *копати яму* – підступно, таємно готувати кому-небудь неприємність, нещастя [ФСУМ] і *яма* – неприємність, нещастя: *«Яма ближньому»* (Перець); *білими нитками шитий* – невміло, погано замаскований, виконаний [ФСУМ] і *білі нитки* – очевидне, невміле: *«Але білі нитки – вони і є білі нитки, а брехня, як каже один наш колега, – товар найменшої тривалості зберігання»* (День); *«А решта все – зі зловживаннями, звинуваченнями, політизацією – белетристика. За неї ніхто нікого сьогодні не карає, гребі хоч не тільки під себе, а й на себе. Белетристику просто згадують, коли треба до чогось пришити чи припрясти. Навіть якщо нитки – білі»* (Сільські вісті); *тихою сапою діяти* – приховано або таємно, непомітно [ФСУМ] і *тиха сапа* – приховані наміри: *«Тиха сапа» міністра Лавриновича. Що важливіше: бути слугою народу чи адвокатом влади?»* (Україна молода). І. С. Гнатюк вважає, що набуття компонентами фразеологічної одиниці нових, фразеологічно зумовлених значень належить до найбільш цікавих явищ у сучасній функціональній фразеології. У такому разі спостерігаємо тенденцію до стягування фразеологізму в одне слово, до гармонії форми і змісту, до

вираження цілісного значення єдиною цілісною структурою [1, с. 137].

Журналісти вживають також натяки на крилаті вирази або на рядки з класичної літератури. Часто їхній граматичний склад значно порушено. У такому разі автори використовують лише образ, зміст вислову, напр.: «Якщо подібні «донецькі» повторюватимуться й надалі, досить буде невеликої **іскри**, щоб доценту спалити імідж країни, де з 1991 року **тріумфує громадянський мир та злагода**» (Україна молода), пор. крилатий вислів: **З іскри займеться (спалахне) полум'я**. У публіцистичних текстах трапляються випадки, коли вжито деякі компоненти відомого виразу: «Отож, **буття визначило**, що треба жваво поновлювати **призабуту з радянських часів технічну співпрацю...**» (Україна молода), пор.: **Буття визначає свідомість**. Такі трансформи часто підтримують особистісне ставлення автора до ситуації, факту, події, особи, наголошуючи на актуально значущій інформації, наприклад: «Його **«Тринадцята» минула** / Зірка телесеріалу «Доктор Хаус» Олівія Уайльд тепер стала ще й жінкою вільною. Актриса, відома за роллю інтерна Ремі на прізвище «Тринадцять», розлучилася з чоловіком» (Україна молода).

У створеному мовному оточенні можуть функціонувати всі компоненти стійкого сполучення слів: «**Настрій до праці мають усі. От тільки б знов не повторити сумний досвід Лебедя, Рака й Щуки** (Час), пор. традиційне: *Лебідь, Рак і Щука* – назва байки Л. І. Глібова.

Натяк на усталений вираз може створювати також використання в контексті слів тематично близьких до традиційних компонентів, які наштовхують на сприймання цього відомого виразу: «Та для мене це поки що доволі кволе об'єднання сповнене особливого смислу. Як отой невеличкий **сірник**, від якого **може спалахнути велике багаття**» (Сільські вісті), пор.: **З іскри займеться (спалахне) полум'я**. У реченні «Але й такий **часовий проміжок душевні рани дівчини не залікував**» (Україна молода) автор не вживає традиційний крилатий вислів *Час лікує рани*, проте читач безпомилково розпізнає його з контексту та слів, співзвучних з компонентами вислову.

Висновки з даного дослідження й перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, оказіональна трансформована фразеологія є складником системи виражальних засобів сучасних українських мас-медіа. Яскраво виражене оцінювання, яке сприяє активізації читацької уваги, досягнуто часто внаслідок використання авторами неординарних трансформованих словосполук. Перспективним є подальше дослідження функціонування трансформів у ролі заголовків.

Література

1. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наук. думка, 1989. – 153 с.
2. Кочукова Н. І. Трансформовані словосполуки в мові української преси: На матеріалі укр. преси кінця ХХ – початку ХХІ ст. / Н. І. Кочукова. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2005. – 165 с.
3. Пономаренко А. Ю. Фразеологічні одиниці з демінутивним та аугментативним компонентом у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / А. Ю. Пономаренко. – К., 2003. – 20 с.
4. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка / Н. М. Шанский. – М. : Высшая школа, 1985. – 160 с.

Ледняк Ю.

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

Ледняк Г.

– старший викладач кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету

Рябініна І.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 811. 111' 373, 45 : 811, 161. 2

АНГЛІЦИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕКСИЦІ

кінця ХХ – початку ХХІ ст.

У статті розглянуто процес запозичень з англійської мови в українську лексику в період кінця ХХ – початку ХХІ століття. Досліджено специфіку входження англіцизмів до складу лексики української мови зазначеного періоду й особливостей функціонування в її складі, що є необхідним для розуміння процесу розвитку сучасної української мови. З'ясовано, що англіцизми поповнюють різні тематичні групи лексики української мови та досить швидко проходять процес асиміляції.

Ключові слова: *лексика української мови, запозичення, англіцизми.*

Ледняк Ю.

– кандидат педагогических наук, доцент кафедры русского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

Ледняк А.

– старший преподаватель кафедры иностранных языков Донбасского государственного педагогического университета

Рябинина И.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета